

ЩОДО ПИТАННЯ МЕЖ ПРАВА НА БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ

ABOUT THE LIMITS OF THE BANK SECRET RIGHT

Руденко Л.Д.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Торяник І.В.,

*магістрант
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

У статті досліджено сутність права на банківську таємницю та межі його здійснення, обсяг інформації, яка становить банківську таємницю, коло осіб, органів державної влади, які мають право доступу до банківської таємниці, процедури отримання інформації, яка становить банківську таємницю. Запропоновано зміни до законодавства щодо розширення меж розкриття банківської таємниці для окремих органів державної влади.

Ключові слова: інформація, банківська таємниця, право на банківську таємницю, межі права, розкриття, органи державної влади.

В статье исследованы сущность права на банковскую тайну и границы его осуществления, объем информации, составляющей банковскую тайну, круг лиц, органов государственной власти, имеющих право доступа к банковской тайне, процедуры получения информации, составляющей банковскую тайну. Предложены изменения в законодательство в части расширения границ раскрытия банковской тайны для отдельных органов государственной власти.

Ключевые слова: информация, банковская тайна, право на банковскую тайну, границы права, раскрытие, органы государственной власти.

Article is devoted to the essence of the right to banking secret and limits of its implementation. Investigated the amount of information constituting bank secrecy; range of individuals, public authorities that have access to banking secrecy; procedures for obtaining information constituting bank secrecy. The legislative changes to expand the boundaries of disclosure of bank secrecy for some public authorities proposed.

Key words: information, bank secret, right to bank secret, boundaries of law, disclosure, public authorities.

Постановка проблеми. Глобальні виклики міжнародного тероризму, легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, слабкого зростання світової економіки актуалізували питання меж права на банківську таємницю та поступової відмови від цього правового інституту. Зокрема, фінансова криза 2008 р. значно ускладнила наповнюваність бюджетів держав податковими надходженнями та винесла на новий рівень організацію боротьби з ухиленням від оподаткування, обмін фінансовою інформацією між державами. У зв'язку з цим, більшість розвинених держав переглянула класичне ставлення до інституту банківської таємниці. Обмежили право на банківську таємницю навіть такі послідовники абсолютного характеру банківської таємниці, як Швейцарія, Люксембург, Сінгапур.

Варто зазначити, що на міжнародному рівні спостерігаються суттєві зміни щодо традиційних підходів обміну фінансовою інформацією між державами. Прикладом таких змін став істотний перегляд у 2008 р. положень Конвенції про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах [1], розробленої у межах Організації економічного співробітництва та розвитку ще у 1988 р., яка практично не працювала до 2008 р. Конвенція була доповнена спеціальним Протоколом на лондонському саміті G20 у 2010 р.

На сьогодні до Конвенції долучилися більше 100 держав. Для України Конвенція набула чинності

з 2009 р. У 2013 р. Україна ратифікувала спеціальний Протокол до Конвенції, який набув чинності з 1 вересня 2013 р. Незважаючи на це, законодавчі механізми розкриття та доступу до інформації, що становить банківську таємницю, не повною мірою забезпечують виконання органами державної влади покладених на них завдань щодо боротьби з корупцією, ухиленням від сплати податків, економічними злочинами. Законодавство у цій частині не відповідає характеру суспільних відносин, які склалися як всередині держави, так і на глобальному рівні. Яскравим прикладом є проблема перевірки наявності та сум депозитів внутрішньо переміщених осіб, з огляду на обмежувальні норми Постанови Кабінету Міністрів України «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг» від 1 жовтня 2014 р.

Стан опрацювання. Інститут банківської таємниці є достатньо дослідженим як у вітчизняній юридичній науці, так і в іноземній. Водночас право на банківську таємницю, правовий режим банківської таємниці є предметом розгляду представників господарського, цивільного, адміністративного, фінансового, кримінального права. Зокрема, І.М. Колодій, А.І. Марущак, Г.О. Світлична досліджували цивільні та цивільно-процесуальні аспекти реалізації права на банківську таємницю; Д.О. Гетьманцев,

М.Д. Загряцкова, Ю.А. Ровінський, І.Г. Русакова, А.В. Толкушкіна – адміністративно-правові засади регулювання інституту банківської таємниці; В.І. Сліпченко, А.В. Сорока, О.В. Ткач – кримінально-процесуальні засади розкриття банківської таємниці. Окремі дослідники зосереджувалися на законодавчому забезпеченні інституту банківської таємниці (С.С. Єсімов, С.Л. Ємельянов, Ю.Ю. Казаков). Проте питання меж права на банківську таємницю висвітлювалося авторами фрагментарно, без комплексного дослідження законодавчих обмежень реалізації права на банківську таємницю, повноважень та завдань органів державної влади, яким надано право доступу до банківської таємниці.

Метою статті є конкретизація меж права на банківську таємницю на національному рівні, з огляду на міжнародні правила обміну податковою інформацією, балансу приватних та публічних інтересів.

Виклад основного матеріалу. Право на банківську таємницю є суб'єктивним правом фізичної особи, суб'єкта господарювання. Для банку збереження банківської таємниці є обов'язком. Суб'єктивні права, виступаючи мірою можливої поведінки уповноваженої особи, мають конкретні межі здійснення. Межі можуть бути більшими чи меншими, але вони є: «Межі є невід'ємною ознакою кожного суб'єктивного права» [2, с. 44–45]. Ст. 29 Загальної декларації прав людини свідчить: «Кожна людина, здійснюючи свої права і свободи, має зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання й поваги прав і свобод інших та з метою задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку та загального добробуту в демократичному суспільстві» [3].

Сутністю права на банківську таємницю є право особи-клієнта банку на збереження у таємниці у межах, визначених законодавством, інформації щодо його діяльності та фінансового стану, яка стала відомою банку у процесі обслуговування та взаємовідносин з ним чи третіми особами під час надання послуг. З огляду на особливості інформації як об'єкта правового регулювання, межі такого права доцільно визначити обсягом інформації, яка становить банківську таємницю, колом осіб, органів державної влади, які мають право доступу до банківської таємниці; процедурами отримання інформації, яка становить банківську таємницю.

Аналіз законодавства вказує, що проблемними у контексті визначення меж права на банківську таємницю є саме обсяг інформації, яка може бути надана органу державної влади банком, та процедурні аспекти отримання банківської таємниці.

Зокрема, С.Л. Ємельянов зазначає, що якість законодавчого забезпечення інституту банківської таємниці становить 53% [4, с. 60–61]. Автор вказує, що для банківської таємниці відсутній перелік відомостей, які заборонено відносити до неї; є певні процесуально-правові неузгодженості у питанні розкриття банківської таємниці деяким державним органам на їх вимогу, виїмки документів, що містять банківську

таємницю, під час проведення слідчих дій тощо. Такої ж точки зору дотримуються Г.О. Світлична [5] та Т.І. Присяжнюк [6].

Банківською таємницею, відповідно до ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [7], ст. 1076 ЦК України [8], є: відомості про стан рахунків клієнтів, зокрема стан кореспондентських рахунків у Національному банку України; операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; фінансово-економічний стан клієнтів; системи охорони банку та клієнтів; інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи-клієнта, її керівників, напрями діяльності; відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; коди, що використовуються банками з метою захисту інформації. Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, також становить банківську таємницю. Банку забороняється надавати інформацію й про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта.

Порядок розкриття банківської таємниці, підстави розкриття та органи, які мають право доступу до банківської таємниці, визначені значною кількістю нормативно-правових актів. Зокрема, це Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, закони України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 62), «Про Національний банк України» (у контексті банківського нагляду та контролю), «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про національне антикорупційне бюро», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» тощо.

Комплексний аналіз зазначених нормативно-правових актів вказує на доцільність виокремлення підстав, меж та порядку розкриття банківської таємниці органам державної влади.

Підставами для розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, є:

- письмовий запит або дозвіл власника інформації;
- письмова вимога уповноважених державних органів;
- рішення суду, ухвала слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів.

Порядок розкриття банківської таємниці за письмовим запитом або дозволом власника визначається ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», Правилами зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці, затвердженими постановою правління Національного банку України від 14 липня 2006 р. [9]. Письмовий запит та/або дозвіл клієнта про розкриття інформації, що містить банківську таємницю і власником якої є такий клі-

ент, складається за довільною формою. Письмовий запит (дозвіл) фізичної особи-клієнта банку має бути підписаний цією особою. Її підпис має бути засвідчений підписом керівника банку чи вповноваженою ним особою та відбитком печатки банку або нотаріально. Письмовий запит (дозвіл) юридичної особи-клієнта банку має бути підписаний керівником або уповноваженою ним особою та скріплений печаткою юридичної особи. Запит та/або дозвіл клієнта може бути включений до договору про надання банківських послуг, що укладається між клієнтом і банком. У договорі також можуть бути визначені підстави та межі розкриття банком інформації, що становить банківську таємницю клієнта. На письмовий запит власника інформації, що становить банківську таємницю, або з його письмового дозволу банк розкриває таку інформацію в обсязі, визначеному в письмовому запиті або дозволі.

Розкриття банківської таємниці на підставі письмової вимоги органів державної влади регулюється ст. 62 Закону України «Про банки та банківську діяльність». Зазначена стаття містить вичерпний перелік органів державної влади, які мають право на отримання банківської таємниці, а також вимоги до запиту. Тобто вказана норма є спеціальною, а отже, тільки вона регулює порядок та межі отримання інформації, яка становить банківську таємницю, органами державної влади. Банк, у разі надходження до нього письмової вимоги про надання інформації, що містить банківську таємницю, зобов'язаний розкрити цю інформацію або дати мотивовану відповідь про неможливість надання відповідної інформації протягом 10 робочих днів із дня отримання вимоги, якщо інші строки не встановлені законодавством України [9]. Варто зазначити, що законодавець узгодив перелік органів державної влади, які мають право доступу до банківської таємниці, та виключив конкуренцію положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» і Податкового кодексу України, законів України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про національне антикорупційне бюро» тощо, проте тільки у частині права доступу таких органів. Залишається проблемним визначення меж доступу до банківської таємниці. Конструкція ст. 62 Закону України «Про банки та банківську діяльність» встановлює певні критерії обмеження, зокрема має бути вказаний певний проміжок часу, конкретна особа. Аналіз положень ст. 62 Закону свідчить, що стосовно певних органів державної влади межі доступу є занадто суворими та не дають змоги виконувати низку покладених на такі органи повноважень. Зокрема, Державній фіскальній службі банківська таємниця може бути розкрита тільки в частині наявності банківських рахунків. Тобто служба не може отримати інформацію про депозит та його суму, суму грошей на банківських рахунках. Отримання інформації у такому обсязі унеможлиблює виконання Державною фіскальною службою функцій

з обміну фінансовою інформацією між державами.

Варто зазначити, що в грудні 2010 р. ЄС узгодив нову директиву, яка встановлює офіційну заборону на банківську таємницю як аргумент відмови в міждержавному обміні податковою інформацією й одночасно визначає стандарти процедури запиту податкової інформації. Згідно з новою директивою, запит може стосуватися заробітної плати, директорських гонорарів, дивідендів, роялті, сум приросту капіталу, пенсій, страхових доходів, а також доходів від володіння й використання нерухомості. Директива забороняє загальні й безособові запити, але зумовлює, що збір зарубіжної інформації про конкретного платника можливий у разі вагомих підозр у скоєнні ним податкових правопорушень [10]. Тобто у країнах ЄС податкові органи мають значно більші повноваження у частині доступу до банківської таємниці. Єдиним обмеженням є те, щоб запит не мав загальний та безособовий характер.

Некоректним є також обмеження для органів прокуратури України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Антимонопольного комітету України отримувати інформацію на їх письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу. Фактично виключена можливість отримання інформації щодо фізичної особи, яка не має статусу підприємця. Зазначені органи мають оцінювати участь асоційованих осіб у корупційних діяннях, в економічних злочинах. Асоційованою особою є чоловік або дружина, прямі родичі цієї особи (батько, мати, діти, рідні брати та сестри, дід, баба, онуки), прямі родичі чоловіка або дружини цієї особи, чоловік або дружина прямого родича, а законодавство, визначаючи, чи є особа асоційованою, не вказує кваліфікуючою ознакою наявність статусу підприємця. Відповідно до положень Закону України «Про захист економічної конкуренції», учасниками концентраційних дій, контроль за якими здійснюють органи Антимонопольного комітету України, є фізичні особи, пов'язані з учасниками концентрації відносинами контролю, що дає підстави визнати відповідну групу осіб єдиним суб'єктом господарювання (ст. 23 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [11]).

За рішенням суду банківська таємниця розкривається за правилами окремого провадження (п. 11 ст. 234 ЦПК України [12]). ЦПК України не встановлює кола уповноважених на звернення до суду осіб. Після внесення останніх змін у ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» до таких осіб доцільно віднести суб'єктів, наділених правом безпосереднього звернення до банку, у разі відмови банку розкрити банківську таємницю на їх письмову вимогу. Обставини, якими обґрунтовується необхідність розкриття банківської таємниці, мета та межі її розкриття залежать від суб'єкта звернення, його статусу, завдань його діяльності, виконуваних функцій і

компетенції, що передбачено Законом України «Про банки і банківську діяльність», законами, які регулюють діяльність цих суб'єктів, та іншими спеціальними законами України, застосування та посилення на які є обов'язковим. Межі розкриття інформації, яка становить банківську таємницю, визначаються рішенням суду.

Висновки. Таким чином, сутністю права на банківську таємницю є право особи-клієнта банку на збереження у таємниці у межах, визначених законодавством, інформації щодо його діяльності та фінансового стану, яка стала відомою банку у процесі обслуговування та взаємовідносин з ним чи третіми особами під час надання послуг. Право на банківську таємницю не є абсолютним, має межі здійснення. Межі такого права визначаються обсягом інформації, яка становить банківську таємницю; колом осіб, органів державної влади, які мають право доступу до банківської таємниці; процедурами отримання інформації, яка становить банківську таємницю. Обсяг інформації, яка підлягає розкриттю, може бути необмеженим або обмеженим. Необмежена інформація – це будь-які відомості, що становлять банківську таємницю. Необмежену за

обсягом інформацію банк має право надати за письмовим запитом або дозволом власника інформації, а також за рішенням суду. Обмежену інформацію банк надає зазначеним у Законі України «Про банки і банківську діяльність» органам державної влади з урахуванням виконуваних ними функцій із питань, зазначених у законі. Проведений комплексний аналіз законодавства вказує на доцільність внесення змін у ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» у частині розширення меж доступу до інформації, яка становить банківську таємницю, для окремих органів державної влади. Зокрема, органам прокуратури України, Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Національній поліції, Національному антикорупційному бюро України, Антимонопольному комітету України доцільно надати право отримувати інформацію щодо операцій за рахунками фізичних осіб, які не мають статусу підприємця, а органам Державної фіскальної служби – надати право отримувати інформацію про депозити та їх суму, суму грошей на банківських рахунках конкретних осіб. У подальших наукових дослідженнях доцільно дослідити питання міждержавного обміну фінансовою інформацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція Ради Європи про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах від 25 січня 1988 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 52. – Ст. 1817.
2. Грибанов В. Осуществление и защита гражданских прав / В. Грибанов. – Изд. 2-е, стереотип. – М.: «Статут», 2001. – 411 с.
3. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
4. Ємельянов С. Методика та результати оцінки якості законодавчого забезпечення правового інституту таємниць в Україні / С. Ємельянов // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2011. – № 7 (161). – С. 57–62.
5. Світлична Г. Правові аспекти розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб / Г. Світлична // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 11 (87). – С. 25–31.
6. Присяжнюк Т. Розкриття банківської таємниці: кримінально-процесуальні питання / Т. Присяжнюк // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 1 (89). – С. 40–43.
7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 5–6. – Ст. 30.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
9. Правила зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці : постанова правління Національного банку України від 14 липня 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2330.
10. Министры финансов стран Европейского Союза согласовали принятие резолюции, значительно расширяющей возможности межгосударственного обмена налоговой информацией и ограничивающей использование тайны банковских вкладов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.taxationinfonews.ru/2010/12/>
11. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
12. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 16. – Ст. 1088.